

Hvussu javnstøðulógin varð til í Føroyum: Ein greining av kjakinum

Erika Anne Hayfield, PhD, lektari í
samfelagsvísindum, Fróðskaparsetur
Føroya

Nr. 52

3. mai 1994

Løgtingslóg um javnstøðu millum kvinnur og menn

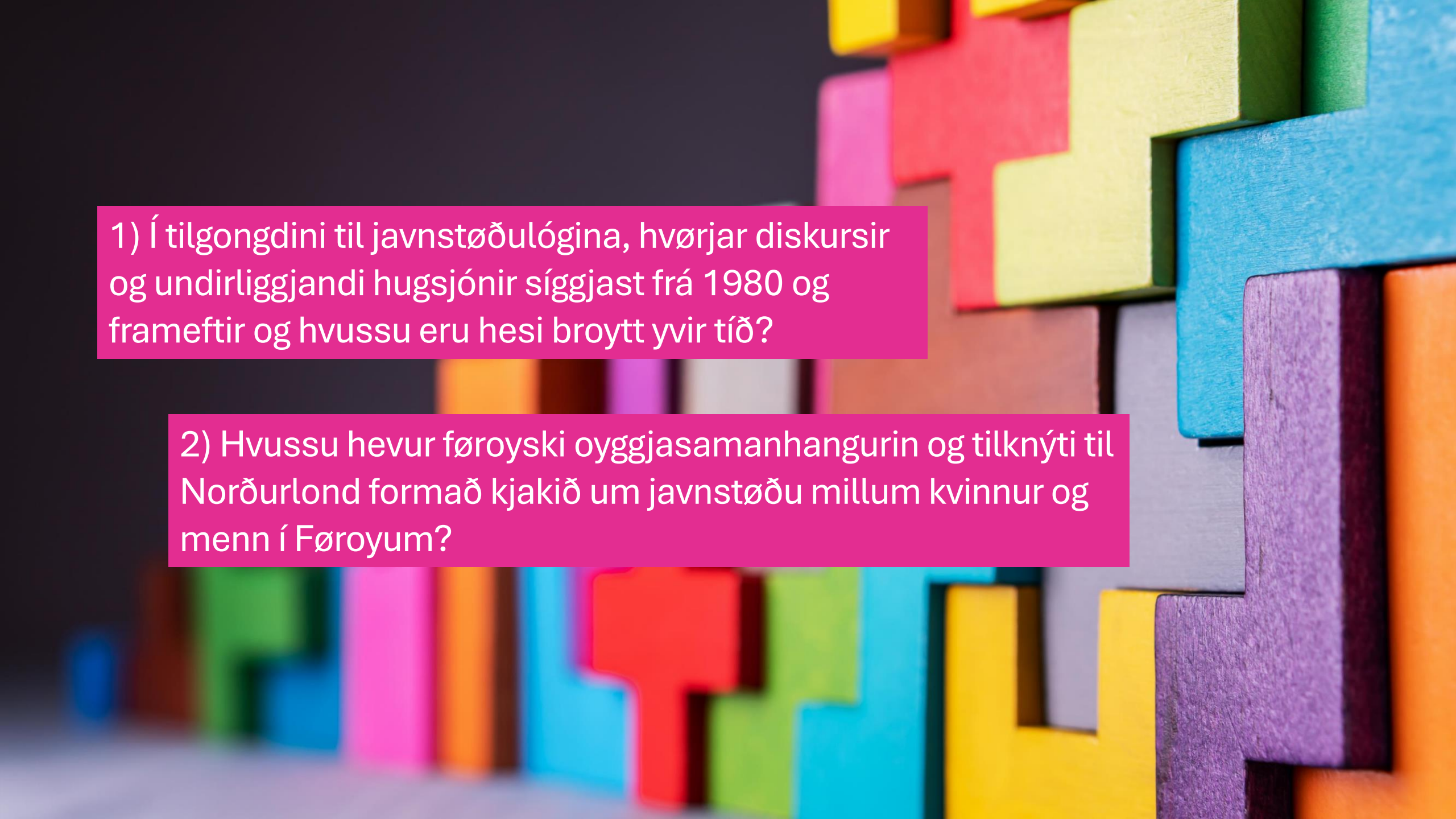
- [1. partur Endamál](#)
- [2. partur Meginreglan](#)
- [3. partur Foreldrafrávera](#)
- [4. partur Frálærutilfar](#)
- [5. partur Nevndir og ráð](#)
- [6. partur Javnstøðunevndin](#)
- [7. partur Revsing og rættarviðgerð](#)

1. partur Endamál

§ 1. Henda lóg hevur til endamáls at beina burtur allan mismun vegna kyn.

Sík. 2. Tað stríðir kortini ikki móti hesi lóg, at tryggjað verður øðrum kyninum serlig rættindi, tá ið hesi ætlast at náa endamáli lógarinnar.

Sík. 3. Veitast skal kvinnum og monnum eins møguleikar til útbúgving, arbeiði, yrkisliga og mentanarliga menning.

1) Í tilgongdini til javnstøðulógina, hvørjar diskursir og undirliggjandi hugsjónir síggjast frá 1980 og frameftir og hvussu eru hesi broytt yvir tíð?

2) Hvussu hevur føroyski oyggjasamanhangurin og tilknýti til Norðurlond formað kjakið um javnstøðu millum kvinnur og menn í Føroyum?

Yvirlit yvir framløgu

Um kanningina

Føroyar sum oyggjasamfelag

Javnstøðulóggáva og søguligi samanhangurin

Diskursgreining av kjaki

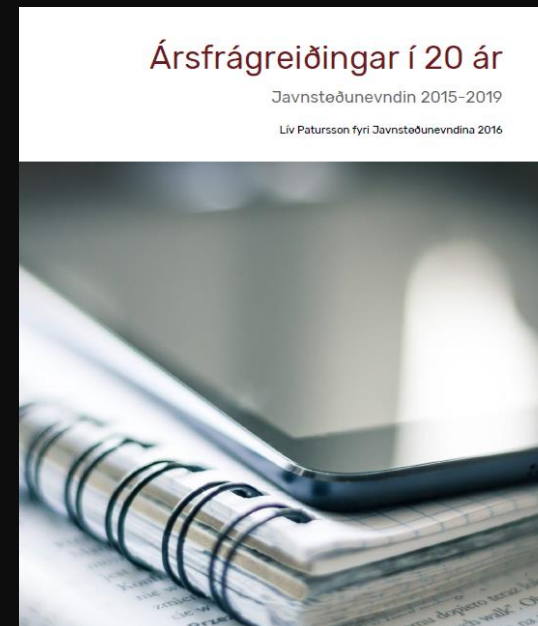
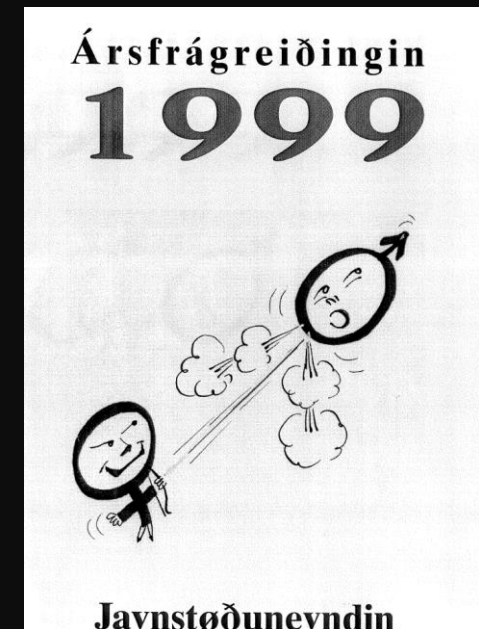

Um kanningina

Søgulig diskurs greining

- 200 greinar frá føroyskum bløðum frá 1980 og frameftir
 - Tveir triðingar fyri ella ímóti javnstøðu(lógina)
- Samrøður við forfólk í Javnstøðunevndini, fyrrverandi landsstýrisfólk og fyrrverandi og núverandi tingfólk
- Løgtingsskjøl
- Javnstøðunevndarfrágreiðingar fyri 20 ár
- Aðalorðaskifti á tingi um javnstøðupolitikk
- Avmarkingar

Føroyar sum oyggjasamfelag

Føroyar sum oyggjasamfelag í norðurlendskum høpi

- Menn burturi í longri tíðarskeið, arbeiða á sjónum
- Kvinnur heima, arbeiða við at reka hús, barnauppalng osfr.

At búgva í einum fjarskotnum oyggjasamfelagi, við eirindaleysum havi og veðri og har sorgarleikir á havinum merkti samfelagið, hava skapt tørvin á tilverutroyst, sum fyri nógv kom í form av tí, sum í Skorini et al. (2022), hava kallað ein meira persónligan kristindóm.

Javnstöðulóggáva og söguligi samanhangurin

Søguligi samanhangurin: CEDAW (ST-sáttmáli um avtøku av øllum háttum av mismunni ímóti kvinnum)

Talan er um ST-mála, sum sambært § 27, 1. stk. í sáttmálanum kom í gildi hin 3. september 1981 – fyri Danmarkar viðkomandi hin 21. noi 1983.

Við grundlægg í sjálvum ST-sáttmálanum, ST-yvirlýsingini um manna-rættindi og øðrum samtyktum og tilmælum, sum bera á tað borið, binda partarnir seg til at taka av allan mianan móti kvinnum, har severðin mismunur enn verður gjørdur. 49 ST-limalond hava undirskrivað sáttmálan treytaleyst, meðan 18 lond hava tikið ávis fyrivarni.

Rættarnevndin heldur, at javnrættur kynjanna millum er sjálvsagdur partur av øllum fólkaræðisligum politikki og setir tí fram soljóðandi

1987: Uppskot til samtyktar um at lýsa ST-sáttmálan at galda í Føroyum (19 atkv.)

2000: Ískoytis-sáttmáli lýstur at galda í Føroyum

Søguligi samanhangurin

Og, rættindi hjá kvinnum høvdu verið viðgjørd umframt í ST oysini.... Í øllum parlamentum. Tey høvdu fingið javnstøðulóg ella líkarættislóg í øllum Skandinavien. Tað vóru bara vit sum ikki høvdu tað. So tí var eg ógvuliga áhugað í, at eg skuldi leggja eitt sovorðið uppskot fram. (Karin Kjølbro, fyrrv. Løgtingskvinna, samrøða, 2023)

1978: Jona Henriksen og Karin Kjølbro beinleiðis valdar á ting

1981: Javn-rættindanevnd

1988: (Lø.ár 1987) Uppskot til løgtingslóg um javnstøðu fall

1993: Meiriluti fyri javnstøðulógini

1996: Uppskot til løgtingslóg at broyta javnstøðulóg

1988: Samgonguslit - 266b og uppskot til l.lóg um javnstøðu

Søguligi samanhangurin

1978: Jona Henriksen og Karin Kjølbro beinleiðis valdar á ting

1981: Javn-rættindanevnd

1988: Uppskot til løgtingslóg um javnstøðu fall

1993: Meiriluti fyri javnstøðulógini

1996: Uppskot til løgtingslóg at broyta javnstøðulóg

Minnilutin (Jógvan Sundstein) er av teirri áskoðan, at færeyska samfelagið eftir lóggávu og siðvenju hevur bæði javnrættindi og javnstøðu millum mann og kvinnu.

Í orðaskiftinum hevur verið ført fram, at vit sambært lóggávu okkara hava javnrættindi, men ikki javnstøðu. Hetta er eftir minnilutans upplatan ikki beint, tí javnstøðan fylgir fyri tað fyrsta av javnrættindanum og í tann mun, sum kvinur nýta sín rætt, hava tær eisini javnstøðu og øvugt. Við lóggávu kann ikki geraft meira á hesum eki, uttan so at onnur mannrættindi verða skerd.

Tað finst heldur ikki, eftir áskoðan minnilutans nakað í framlagda lógaruppskotinum, sum batir um korini hjá hvørki kvinnu ella manni ella hjá færeyska borgaranum í heila tíð.

Minnilutin kann tí ikki taka undir við uppskotinum, heldur ikki um tað verður broytt.

2. viðgerð 6. mai. § 1 í uppskotinum frá rættarnevndini fall við 15-0, málið sostatt burturfallið.

Söguligi samanhangur

1978: Jona Henriksen og Karin Kjølbro beinleiðis valdar á ting

1981: rættin

1993: Meiriluti fyri javnstøðulógini

1996: Uppskot til lögtingslóg at broyta javnstøðulóg

Framsetta uppskotið snýr seg um at taka burtur og broyta óhepnar og beinleiðis skadligar greinir, og í øðrum føri heilt at taka burtur eftir okkara tykki óneyðugur partar av lógini.

At krevja, sum § 7, stk. 1, ger, at "frákeruflar til undirvísing og uppaling barna skal samsvara javnstøðu-bugsjónini í hesi lóg", má metast sum eitt álop á, og at vera í beinleiðis stríð við skúlalógina, sum í enda-málsgrein síni m.a. hevur: "fólkaskúlin skal í sátt og samvinnu við heimini geva næmingunum eina kristna og siðalagsliga uppaling". Longu nú síggjast fylgjur av hesum, um t.d. lítið verður at vegleiðing-unum frá Landsskúlafyrisingini til lesiætlanir, og metir Miðflokkurin, at rættast er at fáa hesa grein burtur, áðrenn henni eydnast at valda óbøtandi skaða.

At krevja, at nevndir, ráð v.m. (§ 8) skulu verða sett saman soleiðis, at umleið eina nógvir limir av báðum kynum eru umboðaðir, hevur longu víst seg ógjørligt at liva upp til, og at halda fast við slíkt krav, er í botn og grund ódemokratiskt, ikki minst móti tí kyninum, sum til eina og hvørja tíð ikki megnar at uppfylla hetta kravið.

Miðflokkurin dugir ikki at síggja haldgóða umsøk til at hava eina javnstøðunevnd. Føroyar eru eitt rættar-samfelag á føti við onnur Norðurlond, har brot á lógir landsins fær fylgjur, uttan at tað í hvørjum einstøkum føri er neyðugt at hava eina nevnd ella eitt ráð sum millumlið millum borgaran, lögregluna og ákæruvaldið. Serliga í hesum døgum átti eitt hvørt høvi at rudda upp í "nevndarjunglu" okkara at verið karkomið, og Miðflokkurin metir ikki, at hetta verður okkum at ógagni í hesum aktuella førinum, og fer tað eisini, um lítið verður at tí fíggarliga síðuni at hava fyrimumir við sær.

Söguligi samanhangurin

2001: Løgtingslóg um barsilsskipan

Breiðari tilboð av stovnsplássum til børn

2018: Javnstöðupolitikk og javnstøðuætlan til aðalorðaskifti í tinginum

JAVNSTØÐU- POLITIKKUR

– tí tað loysir seg

Virkisætlan

▪ Formæli ▪

Samgongan hevur sett sær fyrri at menna eitt tíðarhóskandi vælferðarsamfelag fyri alt fólk í Føroyum, sum kann kappast við okkara grannalond um at draga fólk og virksemi til sín. Eitt samfelag við ríkum møguleikum, sterkum felagsskapi og javnbjódís rættindum fyri okkum øll.

Skeiva aldurs- og kynbýtið er millum størstu avbjóðingar okkara, og ein virkin og greiður javnstøðupolitikkur er eitt týðandi amboð fyri at fáa ungdom og barnafamiljur at stóðast, virka og trívast í Føroyum.

Javnstøða hevur týðning fyri eitt samfelag. Hon hevur týðning, tí samfelagið verður betri at liva í, meira kappingarført, og vinnulívið meira samansett. At øll hava somu møguleikar at mennast og trívast í øllum lívsins viðurskiftum er ein fyrirtreyt fyri vøkstri og menning.

Hóast nógv er batnað á javnstøðuøkinum, so hava vit ikki javnstøðu í Føroyum. Vit vænta ymiskt av gentu og dreingir, og hesar væntanir ávirka, hvørjar útbúgvingar gentur og dreingir velja, og hvørjum stórvum kvinnur og menn arbeiða í. Stórus ójavni er í útgóldnum lönnum til kvinnur og menn. Helvtin av kvinnunum á arbeiðsmarknaðinum arbeiðir niðursetta tíð. Og fimta hundrað kvinna, sum arbeiðir niðursetta tíð, ynskja at fara upp tíð, men skipanin loyvir tí ikki.

Hetta mugu vit gera okkurt við.

Eisini siggja vit, at kvinnur ikki eru eins sjónligar í leiðandi stöðum og í politikki, og menn, og har ber til at gera áttak at eggja kvinnunum til at halda seg framat. Pápar brúka bara 7% av barnburðarfarloyvinum, meðan mammur brúka 93%. Hetta hóast vit vita, at øll familjan trívast betur, tá pápar taka størri part av barnburðarfarloyvinum.

til javnstøðu, og tað eru viðurskifti, ið eiga at bætast hjá kvinnum, og viðurskifti, sum eiga at bætast hjá monnum, skulu vit fáa javnstøðu.

At broyta eitt samfelag tekur tíð og krevur, at arbeiitt verður á fleiri mótum og stigum, og tað er neyðugt at raðfesta. Sum landsstýrskvinna í javnstøðumálum havi eg valt at savna meg um fimm høvuðsþeki:

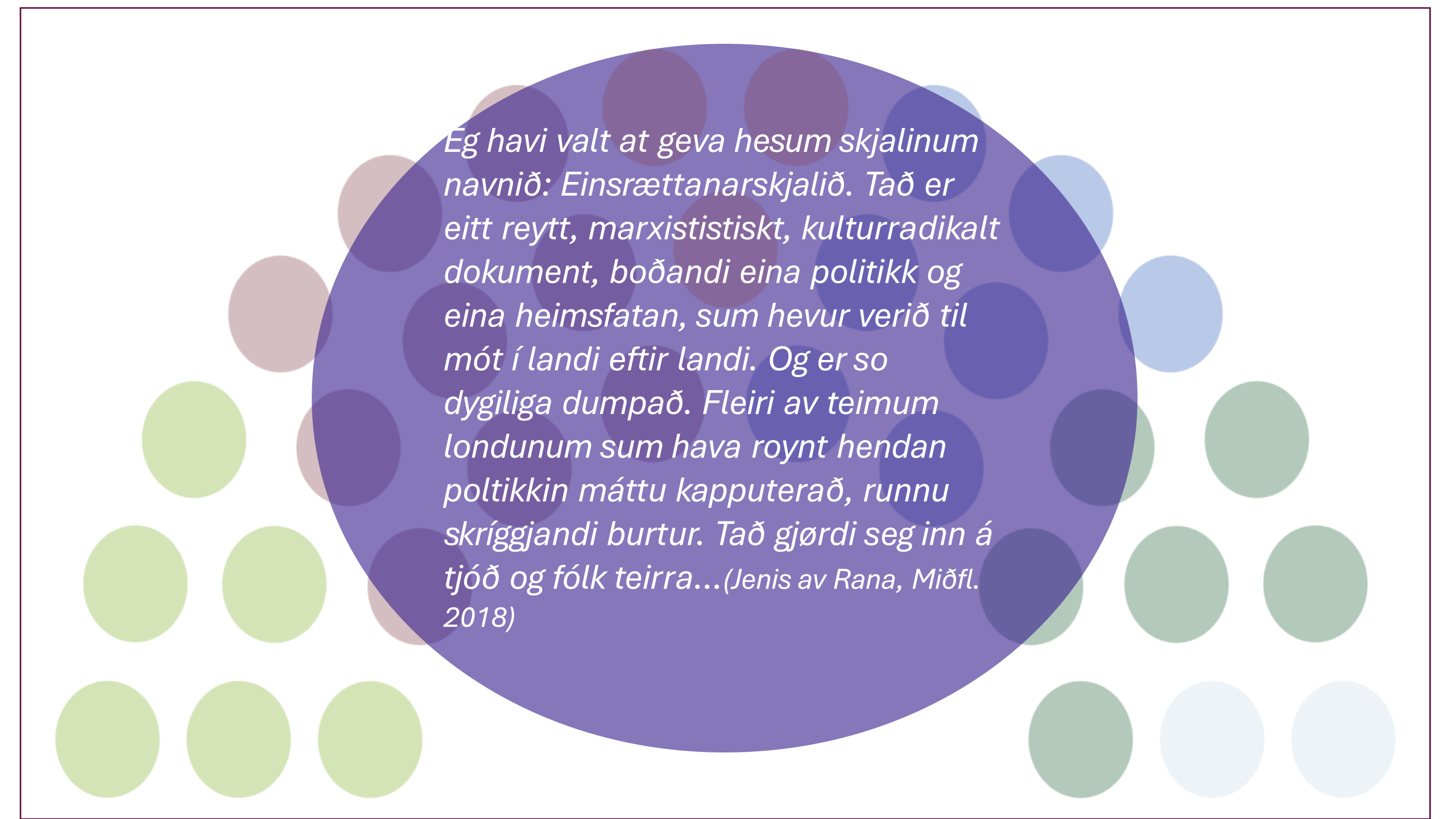
- > Økt tilvitan um kyn og javnstøðu
- > Javnstøða í arbeiðslívinum
- > Menn og javnstøða
- > Harðskapur og haturstala
- > Lóggáva og altjóða sáttmáli

Tað snýr seg í stóran mun um at gera fólk meiri tilvitað um tær ósjónligu forðingarnar, sum gera seg galdandi. Hetta kann gerast við upplýsing og kjaki, góðum fyrimyndum og dømunum og við einari greiðari, almennari avgerð um, at øll skulu metast eftir førleikum og ikki eftir kyni. Tað hevur eisini týðning, at dreingir og menn hava ein virknan leiklut í arbeiðinum at fremja størri javnstøðu. Hetta er ein fyrirtreyt, um tað skal eydnast at rækka málinum um eitt samfelag, har vit hava vanligu javnstøðu.

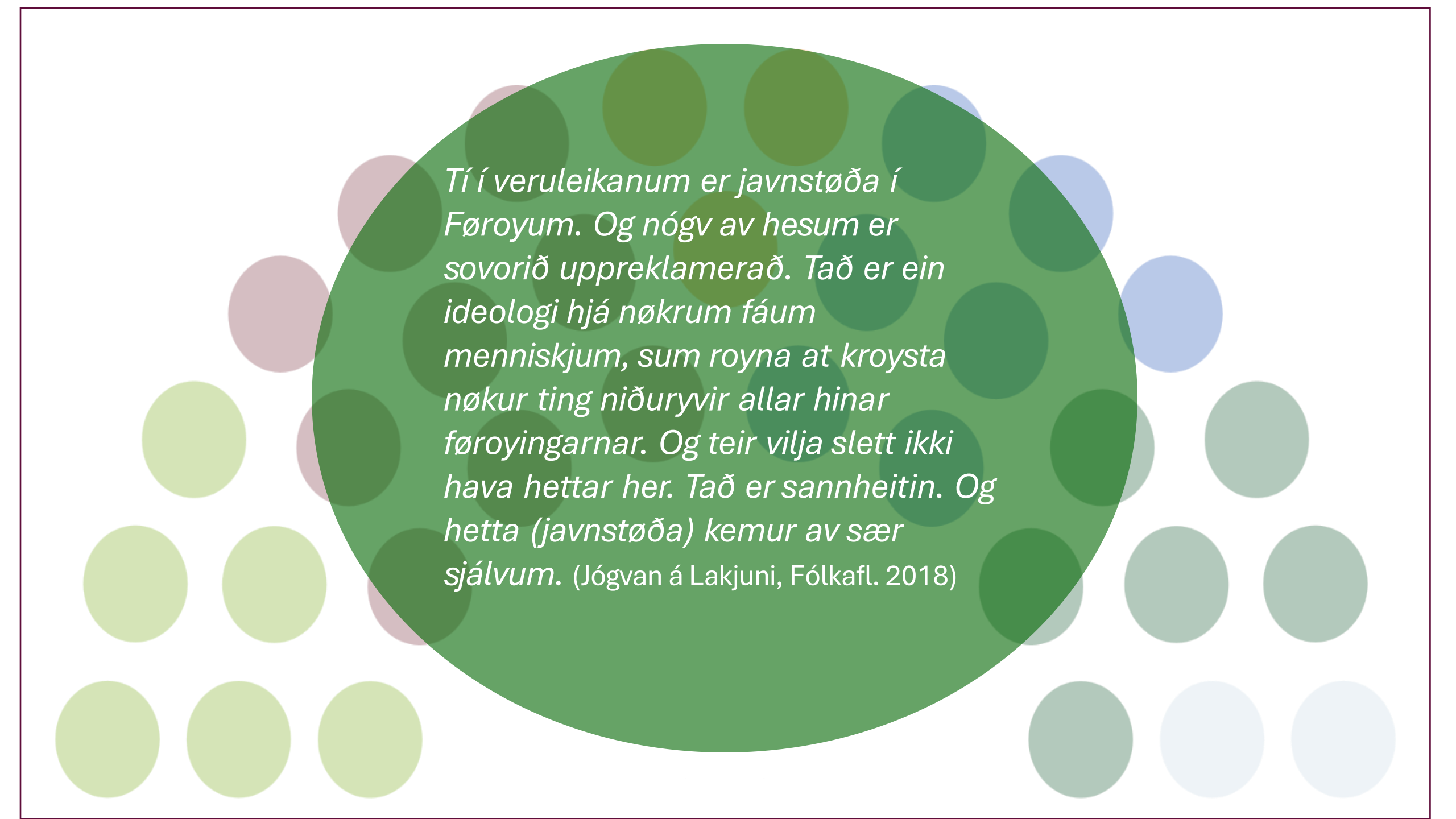
Javnstøða er ein samfelagsavbjóðing, sum veigur at vera eitt felagsátak og eitt felagsmál. Hóast javnstøðumál er eitt málþeki hjá mær, fevnir javnstøða tvørtur um málþeki hjá øðrum landsstýrisfólkum. Tí er virkisætlanin gjørd í samstarvi við øvurðandi landsstýrisfólk umframt stovnum, feløg og nevndir, sum varða av ymsu økjum.

Latið okkum í felag – kvinnur og menn – gera okkara til, at Føroyar gerast eitt enn betri samfelag at liva í, har kvinnur og menn trívast og hava somu møguleikar.

2018: Javnstøðupolitikkur og virkisætlan

Ég havi valt at geva hesum skjalinum navnið: Einsrættanarskjalið. Tað er eitt reytt, marxistiskt, kulturradikalt dokument, boðandi eina politikk og eina heimsfatan, sum hevur verið til mót í landi eftir landi. Og er so dygiliga dumpað. Fleiri av teimum londunum sum hava roynt hendan poltikkin máttu kapputerað, runnu skríggjandi burtur. Tað gjørdi seg inn á tjóð og fólk teirra...(Jenis av Rana, Miðfl. 2018)

Tí í veruleikanum er javnstøða í Føroyum. Og nógv av hesum er sovorið uppreklamerað. Tað er ein ideologi hjá nøkrum fáum menniskjum, sum royna at kroysta nøkur ting niðuryvir allar hinar føroyingarnar. Og teir vilja slett ikki hava hettar her. Tað er sannheitin. Og hetta (javnstøða) kemur av sær sjálvum. (Jógvan á Lakjuni, Fólkafl. 2018)

Altso eg visti gott at teir vóru øgiliga konservativir, men teir fingtu líkasum, hini upp í vindin eisini. Tí eg hevði hugsað, at eg fór at fáa meira kritikk frá teimum, sum vóru ordiliga vinstravend í samgonguni, tí tað var so lítið bit í. Men tað var hinvegin, at tað var for rabiát, og tað haldi eg so absolutt ikki at tað er...Altso hetta her var at kollvelta tað siðbundna samfelagi, tað var eisini tað teir koyrdu nógv uppá, hetta her við, at tað stóð forskjelligt um at broyta tað siðbundna samfelagið ha?

Nettupp tí, at hetta ikki var sovorðið. Hetta koyrir so øgiliga nógv uppá tilvitan, og at man skuldi gera forskjellig átøk longu í dagstovninum...Altso alt at flyta normarnir, flyta kynsmørkini ella hvussu man skal siga. Og tað søgdu teir, hatta var øgiliga manipulerandi og snilt, við penum orðum og pent innpakkað, men eg vildi broyta og revolutionera strukturarnir. (Eyðgunn Samuelsen, løgtingskvinna og fyrrverandi landsstýriskvinna, samrøða 2023)

Diskursgreining av kjaki

Diskursir 1980-2022

1980-1989: At navigera hugtakið javnstøðu í einum smásamfelagi, har átrúnaður hevur stóran týdning

1990-1999: Javnstøða í samanhinginum av føroyska samleikanum

2012-2022: Javnstøða sum (ó)viðkomandi í Føroyum

1980-1989:

At navigera hugtakið javnstøðu í einum smásamfelagi,
har átrúnaður hefur stóran týdning

Ráðandi diskursurin (í móti):

- Fatar javnstøðu/javnstøðulóg at vera í stríð við bíbluni og fólkaskúlalógina
- Er ein hóttan móti siðbundna samfelagnum
- Moralskt forfall og avleiðingar av javnstøðu(lógini)

Andstøðudiskursurin (fyri):

- Definera, hvussu javnstøða skal skiljast
- Vísa á týdningin og avleiðingar av ikki at hava javnstøðulóg
- Er í tráð við bíbluni
- Er ikki ein hóttan, men royna av verja javnstøðu frá at verða ítalusett sum ókristligt

Sjálf eri eg so karvandi troytt av hesum fólkunum, sum við bíbliuni í hond letst at vita, hvat er best fyri menniskjuna
31.8.88, Dagblaðið, s. 20, lesararbræv

Bert orðið 'javnstøða' tykist at loypa fjáltur á fólk, sum um tað er nakað trúandi og vandafult, nakað ókristiligt, sum verður hon veruleiki hendir eitt skalvalop í samfelagnum. Javnstøða merkir bert, at øll menniskju skulu hava somu rættindi og somu móguleikar til arbeiði, menning og mentan. Alt annað er reingjan av veruleikanum. At vera ímóti javnstøðu er at vera ímóti demokrati.
07.04.88, Fjúrthandi, s. 16, lesararbræv frá forkv. í Javnstøðunevndini

Tá ið hetta nú verður sáðað í barnasinni líka frá barnagarði og upp allan vegin, so kemur tað at ávirka hugsunarháttin hjá børnunum nógv, so at tey illa fara at duga at virða tey bíbilsku prinsippini.
31.8.88, Dagblaðið, s. 20, lesararbræv

Bíblían sigur greitt 'at manden er kvindens hoved', so Bíblían uppfyllir ikki lógarinnar krøv, og kann tí ikki nýtast til undirvísing.
12.4.88, Dimmalætting, s. 9, lesararbræv

1990-1999:

Javnstøða í samanhuginum av føroyska samleikanum

Ráðandi diskursurin:

- Óføroyskt - hava livað siðbundið
- Menn eru høvuðsforsyrgjarar og taka á seg váðar á havinum
- Kvinnur eru ótakksamar og hava ongantíð tørvað javnstøðulóg. Skuldu skamma seg.

Andstøðudiskursurin:

- Vit eru norðurlandskt samfelag
- Snýr seg um menniskjarættindi
- Eru partur av alheimssamfelagnum, sum taka javnstøðu til sín

EIT UPP

Hetta meir landsstýri

Eg hevði ikki lisið hesum javnstøuppskoti, áðrenn »sjúkligt« til tað, at taka nukur dømi:

- 1) Í 5. parti, stykki 2 er skilgreint, at »Um privat feløg eiga rættindi at skjóta upp lim ella limir í almennar nevndir, ráð ella líknandi, skulu hesi ALTÍÐ skjóta upp bæði MANN OG KVINNU.«
- Hví skal hesin tvingsil til? Hví skal frælsið ikki valda? Hví skal ein kvinna TVINGAST inn í eitt ráð fyri tað hon er KVINNA? Og hví skal ein maður TVINGAST inn í eitt ráð ella nevnd fyri tað hann er MAÐUR? Vælsignaðir tinglimir, latið tykkum ikki draga eftir hárinum.
- Og so hetta, sum stendur í somu lógargrein, 3. stk., at »Javnstøðunevndin kann geva undantaks-

Tað er ússaligt av konufólki, um javnstøðulógin skal vera einasti mátin at gera kvinnur skikkaðar til eitt starv(...) Brúkar tú lógina til at sleppa fram sum konufólk, so er kjakið um javnstøðu farið av sporinum.

19.12.98, Sosialurin, s. 16, samrøða í grein

Orðið frítt

Ikki nýttust teimum nakra javnstøðulóg ella kvinnufylking fyri at klára seg! Nei, tær fylktust í tí stilla, brutu upp um armar og tóku mansins arbeiði upp á seg, bæði í bøn og haga.

1.7.94, Dagblaðið, s. 20, prentað røða

! Javnstøðulógin fer í verki at broyta familjumeindina. Hvussu skulu børnini umsitast?

HJ: Nú haldi eg vit fara nakað vekk frá lógini. Hatta er ein familjuspurningur. Men tað hevði verið deiligt fyri menn um teir sluppu at taka meira lut í uppalingini av sínum børnum. Tað kann bert verða ein fyrimunur fyri men.

20.3.91, Dagblaðið, s. 4, grein

Javnstøða – myta ella veruleiki

Í Dimmalætting 7/4 stóð bræv við omanfyri nevndu yvirskrift, sum eg vil gera viðmerkingar til.

Greinin sigur: »Javnstøða merkir bert, at øll menneskju skulu hava somu rættindi og somu møguleikar til arbeiði, menning og mentan«.

Øll hava somu rættindi her á landi til arbeiði, menning og mentan, hevur ein ta útbúgving sum krevst er eingin munur.

»Ongastaðni í uppskotinum verður sagt, at nú skulu kvinnur gera stravnar arbeiði ella taka tyngri tøk enn tær higarartil hava gjørt.« Hvat um tú allir menn ynskja lættari arbeiði og lættari tøk? Lógin sigur javnstøðu.

Frantvegis verður sagt: »Javnstøða er at geva øllum, bæði kvinnum og monnum, luttítt til at velja arbeiði og útbúgving utan at hindrast av ójafnum kyni.«

Føroysk javnstøðulóg berri er neyðug fyri ein part av landinum, skal stunda ómótsagt, men hugandi er at komandi stjórnir hvar duga at ummæla tað javnstøðu - á ein almenning hál. Um ein lóg er einasta forløg, so hevði tað vildi ikki nakað, um hon varð sett í verk.

... og Jóhannes Eidegaard, okkara fólgi, men so eru eisini kvinnufeløg og havi og einki inni.

»Og dugi ikki at skjíta barðurin hjá fólki, sum skal broytast, til tess at vit lóg um, hvort rættindi vit hava ella fíla.

»Nú kemur og ikki júst hugsa um almenning spurningar, so kann hugsa, ut settur í arbeiði, verður ikki at verða onnur orsk - barnaburðarløysi.

»Er tað ummælað at fíla javnstøðulógina fyri uttan?»

»- Ja, tað haldi eg.

SKATTALÓGIN GER MANNAMUM

Hvønnig, so neyðst eg at lóggeva, at eitt undantak er - og tað er skattalógin, sum leggur innstokuna hjá nanninum. Her er talin um manninum.

Mín mening er tann, at

FLAKAVINNA OG AKADEMIKARAKONA

- Annars haldi eg, at hatta

2012-2022: Javnstøða sum (ó)viðkomandi í Føroyum

Frá ráðandi til *mótstøðudiskurs*:

- Ikki legitimt at argumentera í móti javnstøðu
- Javnstøða er eins møguleikar í lógini (*concept creep*)
- Politisk átøk ikki neyðug/ynskilig
- Kvinnuluttøka á arbeiðsmarknaðinum ynskilig/neyðug
- Javnstøða í andsøgn við siðbundnu familjuni
- Tað fría vali
- Neotraditionel og fleksibla javnstøðu

Frá andstøðu til *etableraður andstøðudiskurs*:

- Javnstøðunevndin sendir tíðindaskriv um javnstøðu, skipar fyri tiltøkum, setur sjóneykuna á ymisk evni – meira enn javnstøða í sjálvum sær
- Áskoðan, at átøk eru neyðug og at tað er vantandi javnstøða í Føroyum
- Javnstøða er eisini fyri men (t.d. javnstøðupolitikkurin)
- Javnstøða merkir framstig
- Ymiskar tilgongdir til javnstøðu

Niðurstøða

Hugsjónir um javnstøðu í Føroyum yvir tíð

	Dominant discourse	Counter-discourse
1980 – 1999	Traditionalism	Egalitarianism
	Religious essentialism	

	Opposing discourse	Established counter-discourse
2012 – 2022	Neotraditionalism	Liberal egalitarianism
	Flexible egalitarianism	Feminist egalitarianism

Niðurstøða

- Diskursir um javnstøðu eru broyttir frá, at seta spurnartekin við um vit skulu hava javnstøðu til at kjakast um týdningin av javnstøðu
- Tað er ikki longur legitimt at argumentera í móti javnstøðu í sjálvum sær (hóast eitt “anti-gender” – og tíðum sera høgra rák ger seg galdandi)
- Norðurlendski samanhangurin stóran týdning, men í áhaldandi spenning við at vera oyggjasamfelag

Takk fyri!